

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-4\(44\)-267-278](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-4(44)-267-278)

УДК 330.101

JEL Classification: G2; G18; G38

Наталія Іванівна Холявко

доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: nateco@meta.ua. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-2951-7233>**Сергій Олександрович Кононенко**

аспірант кафедри менеджменту та адміністрування

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: job.s.kononenko@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-1898-2204>

МОДЕЛЬ ПРУДЕНЦІЙНОГО НАГЛЯДУ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ КРЕДИТНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджено особливості формування та реалізації моделі пруденційного нагляду за діяльністю кредитних установ в умовах воєнного стану в Україні, трансформації фінансового сектору та підвищеної макроекономічної нестабільності. Проаналізовано цілі та завдання наглядової діяльності регулятора, розкрито сутність основних інструментів нагляду, серед яких ключове місце посідають безвиїзний моніторинг, інспекційні перевірки та застосування професійного судження. Особливу увагу приділено пруденційним вимогам і заходам впливу, які забезпечують стабільність кредитних установ та підвищують відповідальність учасників ринку. Висвітлено специфічні особливості впровадження моделі пруденційного нагляду в Україні, зокрема прозорість процедур, використання ризик-орієнтованого підходу та інтеграцію до європейських регуляторних стандартів. Досліджено трансформацію моделі пруденційного нагляду під впливом воєнних подій, що зумовили необхідність поєднання інструментів контролю з гнучкими механізмами підтримки фінансових установ. Наголошено на важливості імплементації новітніх цифрових технологій (штучний інтелект, хмарні технології, аналітика великих даних та ін.) у процеси пруденційного нагляду для їх оптимізації, підвищення якості моніторингу, верифікації даних та оперативної обробки великих масивів інформаційних ресурсів. Визначено виклики макроекономічної нестабільності та завдання повоєнної відбудови, які потребують від регулятора балансування між короткостроковою стабілізацією та довгостроковим стратегічним розвитком. Зроблено висновок, що сучасна модель пруденційного нагляду за діяльністю кредитних установ характеризується багаторівневістю, адаптивністю та інтеграційною спрямованістю, а її ефективність значною мірою визначається здатністю регулятора поєднувати контрольні, превентивні та стимулюючі інструменти в контексті післявоєнного відновлення економіки та європейської інтеграції.

Ключові слова: пруденційний нагляд; кредитні установи; регулятор; цифрові технології; диджиталізація; макроекономічна нестабільність.

Рис.: 2. Табл.: 1. Бібл.: 10.

Постановка проблеми. Пруденційний нагляд за діяльністю кредитних установ є складною системою заходів і взаємодій із моніторингу, аналізу й оцінювання результатів роботи таких установ. Причому система пруденційного нагляду для забезпечення її ефективності повинна характеризуватися динамічністю та гнучкістю, що означає її спроможність своєчасно адаптуватися під зміни екзогенного середовища та адекватно реагувати на його виклики. Значний вплив на трансформацію пруденційного нагляду мають інновації в діяльності кредитних установ – регулятор має бути готовий до аналізу та володіти інструментами для їх якісної перевірки.

Серед потужних факторів впливу на процеси пруденційного нагляду за діяльністю кредитних установ варто виокремити цифрові технології, запровадження яких дозволить регулятору оптимізувати низку наглядових процесів за рахунок їх автоматизації. Недостатнє врахування чинника диджиталізації спроможне призвести до втрати актуальності інструментів нагляду та зниження рівня якості результатів оцінювання.

Пандемія коронавірусної інфекції COVID-19 підтвердила практично безальтернативну необхідність імплементації інноваційних цифрових технологій як у функціонування кредитних установ, так і в систему пруденційного нагляду за їхньою діяльністю. При-

чому в постпандемійний період диджиталізація регуляторних дій продовжує здійснюватись досить активно, оскільки відкриває низку нових можливостей для вдосконалення та підвищення ефективності результатів нагляду. Такий тренд є доволі стійким і простежується в низці провідних країн світу.

Український контекст є унікальним, оскільки обмеження соціального дистанціювання в пандемійний період, з якими стикнулись інші країни, у нашій державі обтяжились початком повномасштабного вторгнення росії. Воєнні дії на території України, ракетно-дронові атаки, блекаути, еміграція фахівців та релокація бізнесу за кордон чи в інші регіони країни порушили звичні механізми здійснення нагляду. Окреслене вище у своїй сукупності свідчить про високу актуальність дослідження моделі пруденційного нагляду за діяльністю кредитних установ в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання пруденційного аналізу є достатньо актуальним у вітчизняному науковому просторі. Бригінець О. і Василюк Д. провели порівняльний аналіз пруденційного регулювання банківської діяльності в ЄС (Франція, Німеччина), на основі результатів якого сформулювали науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення пруденційної політики в Україні [1]. Петрик О. і Кузнецова А. дослідили значення макропруденційної політики, її цілі, основні функції та інструменти в умовах пандемії COVID-19 [2]. Вихристюк А. провів ґрунтовне вивчення пруденційного нагляду як адміністративно-правового інструменту регулювання фондового ринку [3]. Шовкопляс Г. і Кравцовою Є. проаналізували питання здійснення ризик-орієнтованого пруденційного нагляду за кредитними установами, а також оцінено його відповідність міжнародним стандартам [4]. Алексеєнко Л., Тулай О. і Косовіч О. визначили практичні проблеми пруденційного регулювання страхової діяльності та обґрунтували необхідність формування концептуальної основи та єдиного підходу до розуміння пруденційне регулювання та його меж [5].

У праці [6] Груй А. розглянув, як пруденційні показники вплинули на монетарну трансмісію під час війни. Русін В. і Печенко Р. у спільній статті [7] проаналізували структурні зрушення фінансового сектору (страхування, кредитні спілки, банки) з акцентом на роль пруденційного регулювання у кризовий період. Молодий науковець Шкурко В. розкрив правові та системні аспекти пруденційного нагляду у перестраховуванні, що важливо для стійкості фінансової інфраструктури за умов війни [8].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність певних досліджень і наукових публікацій з тематики пруденційного нагляду, з огляду на виклики повномасштабної війни в Україні та стрімкі трансформації цифрових технологій потребує актуалізації модель пруденційного нагляду за діяльністю вітчизняних кредитних установ.

Постановка завдання. *Метою статті* є дослідження особливостей реалізації моделі пруденційного нагляду за діяльністю кредитних установ в Україні.

Виклад основного матеріалу. Базові нормативні вимоги до реалізації моделі пруденційного нагляду за діяльністю кредитних установ прописані в Законі України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» (№ 1953-IX від 14.12.2021 р.). Цим Законом визначається, що пруденційні вимоги (якісні та кількісні) встановлюються регулятором для забезпечення відповідності діяльності кредитної установи положенням чинного законодавства, виявлення і мінімізації ризиків [9]. Крім цього, прописується сутність пруденційних нормативів як кількісних показників, що є обов'язковими для кредитних установ, мають повністю ними дотримуватись, є зафіксованими в нормативно-правових актах регулятора і спрямовані на оцінку фінансового стану кредитних установ, ідентифікацію ризиків у їхній діяльності, розробку заходів з уникнення ризиків та/або пом'якшення їхнього негативного впливу [9].

Ключові аспекти реалізації пруденційного нагляду в Україні викладені у статті 24 вищенаведеного Закону. Головними цілями здійснення пруденційного нагляду визначено забезпечення фінансової стійкості кредитної установи та фінансової системи країни загалом, а також захист інтересів споживачів фінансових послуг. Відповідно до чинного законодавства, пруденційний нагляд в Україні реалізується кількома шляхами:

- здійснення оцінювання та моніторингу рівня, структури та специфіки ризиків, притаманних діяльності фінансових установ, зокрема тих, що потенційно впливають на стійкість фінансової системи;
- аналіз окремих напрямів операційної діяльності кредитних установ з метою визначення рівня їхньої безпечності та стабільності, а також виявлення дисфункцій і негативних тенденцій у розвитку;
- дослідження якості систем корпоративного управління та внутрішнього контролю у кредитних установах з урахуванням характеру їх функціонування;
- оцінювання фінансової стійкості об'єктів нагляду, включаючи дотримання ними пруденційних нормативів та інших регуляторних вимог;
- перевірка достовірності фінансової та статистичної звітності, що формується кредитними установами та подається у встановленому порядку;
- ідентифікація фактів здійснення ризикової діяльності, яка може становити загрозу виконанню зобов'язань кредитними установами, а також аналіз механізмів запобігання подібним практикам;
- моніторинг дотримання кредитними установами чинних нормативно-правових вимог, включно з обмеженнями, спрямованими на підтримку їхньої інституційної стійкості та загальної стабільності фінансової системи;
- застосування інструментів коригувального впливу, включно із заходами раннього втручання, санкційними практиками та адміністративними стягненнями щодо установ і їхніх посадових осіб у разі порушення ними регуляторних вимог [9].

Згідно з законом, регулятор має право встановити вимоги щодо достатності капіталу, ліквідності, кредитного ризику, лімітів кредитування, власного капіталу кредитних установ. Ці вимоги мають бути зіставними з масштабами діяльності та складністю операцій кредитних установ. Для захисту прав та інтересів споживачів фінансових послуг регулятор може встановити для кредитних установ обов'язкові пруденційні нормативи, до яких належать нормативи достатності капіталу, коефіцієнт левериджу, нормативи ліквідності, інвестування, кредитного ризику та ін. [9].

У разі виявлення проявів нестійкого фінансового стану банківської системи, ризиків стабільності банківської системи країни регулятор може тимчасово запроваджувати особливі форми нагляду за діяльністю кредитних установ, визначати особливості підтримки ліквідності банків, пруденційні нормативи, обмежувати видачу коштів із депозитних рахунків, проведення валютних операцій (переказ, пересилання, вивіз валютних цінностей за кордон) [9].

Досліджуючи сформовану в Україні моделі пруденційного нагляду за діяльністю кредитних установ (рис. 1), варто передусім зауважити, що її завдання полягає у створенні цілісної системи контролю, спрямованої на підтримку стійкості кредитних установ, мінімізацію ризиків їхньої діяльності та збереження довіри стейкхолдерів до ринку.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

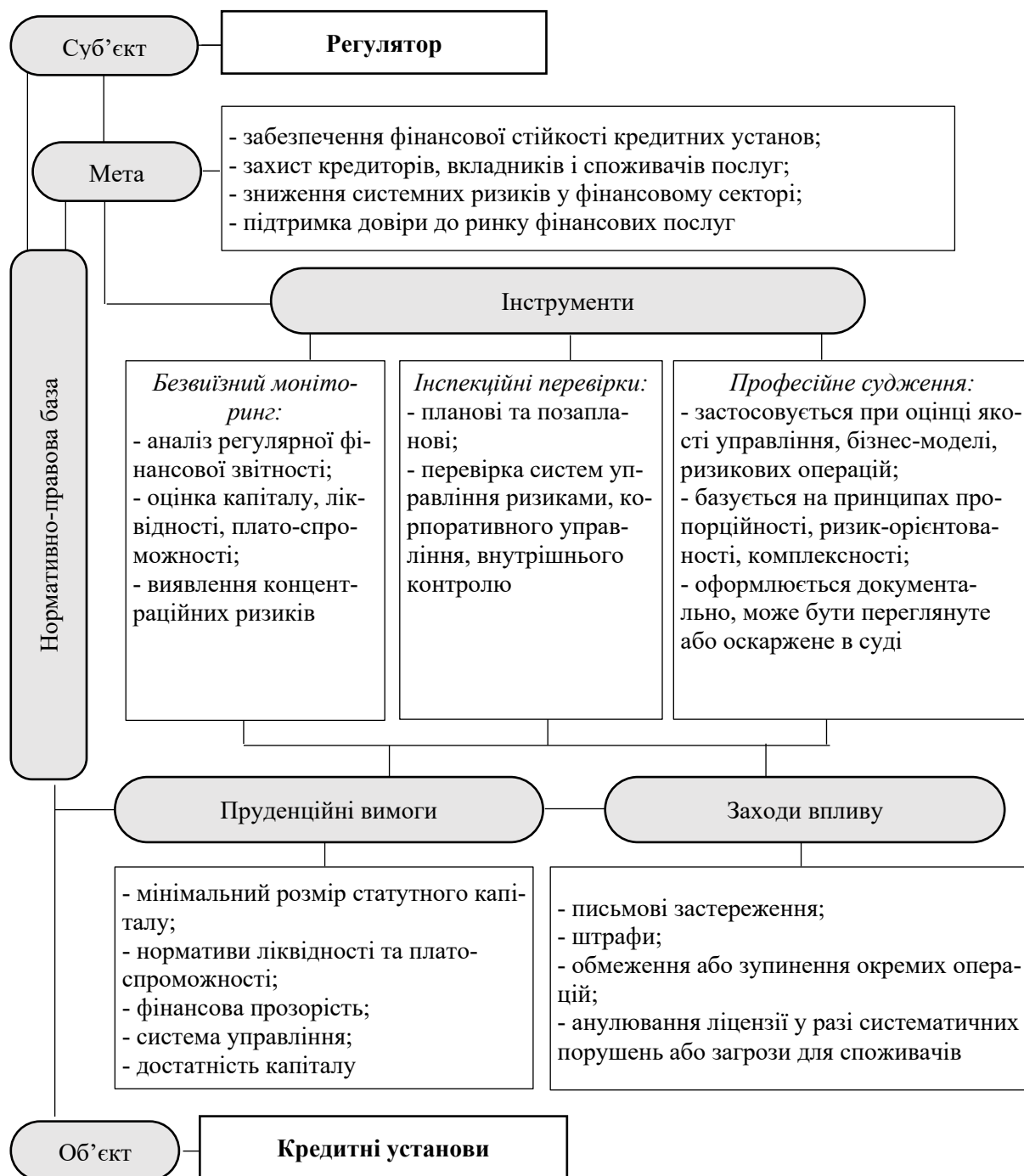

Рис. 1. Схема моделі пруденційного нагляду за діяльністю кредитних установ
Джерело: побудовано авторами на основі [10].

Основна мета пруденційного нагляду – це не лише забезпечення платоспроможності та достатності капіталу окремих кредитних установ, а й формування стабільного середовища, у якому споживачі фінансових послуг можуть бути впевнені в захищеності своїх прав і виконанні зобов'язань контрагентами. З огляду на стратегічну роль фінансового сектору в забезпеченні макроекономічної стабільності, пруденційний нагляд орієнтований на зниження ймовірності системних криз, що можуть бути спровоковані неплатоспроможністю окремих учасників ринку; гарантування належного рівня ліквідності та фінансової стійкості установ; контроль за ризиковими операціями та належне управління

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

активами й пасивами; формування ефективних систем внутрішнього контролю, що дозволяють не лише реагувати на вже наявні ризики, але й виявляти потенційні загрози на ранніх етапах. Мета пруденційного нагляду виходить за межі формального дотримання фінансових нормативів; включає забезпечення сталого розвитку фінансового сектору, підтримку його інтеграції у європейський та світовий фінансовий простір, а також підвищення стійкості до зовнішніх і внутрішніх шоків. У цьому контексті нагляд набуває функцій не лише контролюючого, але й превентивного та стимулюючого інструмента, який сприяє підвищенню ефективності діяльності кредитних установ та довіри до фінансової системи загалом.

Основними інструментами в моделі пруденційного нагляду за діяльністю кредитних установ є безвиїзний моніторинг, інспекційні перевірки, професійне судження – розглянемо їх зміст детальніше. Одним із ключових інструментів є безвиїзний моніторинг, що дозволяє здійснювати постійний та системний контроль за діяльністю кредитних установ без необхідності проведення виїзних перевірок. Сутність такого моніторингу полягає у регулярному аналізі звітності, яку подають фінансові компанії, кредитні спілки, страхові організації та інші учасники ринку відповідно до встановлених нормативних вимог. Цей інструмент передбачає оцінку капіталу та ліквідності, перевірку платоспроможності установ, виявлення ознак концентрації ризиків, відстеження дотримання нормативів. Цей інструмент пруденційного нагляду має переважно превентивний характер, оскільки дозволяє своєчасно ідентифікувати тенденції, що можуть свідчити про погіршення фінансового стану кредитної установи, виявляти ризиковані операції чи ознаки недотримання законодавства. На відміну від виїзних перевірок, які є точковими й відбуваються періодично, дистанційний нагляд дає змогу здійснювати перманентний контроль та формувати базу для оцінки динаміки діяльності установи в довгостроковій перспективі.

Важливо зазначити, що ефективність безвиїзного моніторингу безпосередньо залежить від якості та достовірності даних, які подають кредитні установи. Тому регулятор послідовно удосконалює вимоги до складу та структури звітності, впроваджує стандарти цифрової звітності, а також використовує сучасні інструменти аналізу великих масивів даних для виявлення прихованих ризиків. У цьому контексті моніторинг виконує функцію не лише засобу контролю, але й інструмента прогнозування, що дозволяє регулятору завчасно вживати коригуючих заходів та запобігати негативним наслідкам для стабільності фінансової системи загалом.

Інспекційні перевірки як інструмент пруденційного нагляду забезпечують можливість безпосереднього вивчення діяльності кредитних установ на місці їх функціонування. На відміну від безвиїзного моніторингу, який ґрунтується на аналізі звітності, інспекції дозволяють отримати комплексне уявлення про реальний стан справ у компанії, виявити потенційні порушення, а також оцінити ефективність внутрішніх систем управління ризиками та корпоративного контролю. У процесі інспекційних перевірок аналізується відповідність діяльності установи вимогам законодавства, досліджуються ключові бізнес-процеси, зокрема порядок здійснення операцій, управління активами й пасивами, методи оцінки та покриття ризиків. Значна увага приділяється прозорості організаційної структури, функціонуванню внутрішнього аудиту та контролю. Інспекції можуть мати плановий характер, коли їх проведення передбачене затвердженим регулятором графіком, або ж здійснюватися позапланово у відповідь на виявлені під час моніторингу ознаки погіршення фінансового стану кредитної установи чи підозру в недобросовісній практиці. Інспекційні перевірки є важливою складовою комплексного підходу до нагляду, що поєднує аналіз статистичних даних, дистанційний контроль та безпосереднє дослідження діяльності установ, забезпечуючи таким чином багаторівневий механізм підтримки стабільності фінансової системи.

У межах виконання функції банківського нагляду шляхом інспекційних перевірок Національним банком, відповідно до Плану проведення перевірок на 2024 рік, було заплановано 27 інспекцій. Упродовж року фактично розпочато та проведено 24 планові перевірки. Перевірки двох банків перенесено на 2025 рік, а ще один банк віднесено до категорії неплатоспроможних. Крім того, здійснено три позапланові інспекційні перевірки. Основними напрямками перевірок у 2024 році визначено: оцінку бізнес-моделі банку; достатності капіталу для покриття основних ризиків; рівня ліквідності; ефективності корпоративного управління та системи внутрішнього контролю [10].

Професійне судження є досить ваговою складовою інструментарію пруденційного нагляду, оскільки дозволяє регулятору здійснювати оцінку діяльності кредитних установ не лише на основі формальних нормативів, а й з урахуванням комплексного аналізу реальних умов їх функціонування. На відміну від суто механічного застосування регуляторних вимог, професійне судження передбачає глибоке розуміння бізнес-моделі установи, характеру її операцій, структури активів та пасивів, рівня концентрації ризиків, якості корпоративного управління та ефективності системи внутрішнього контролю. Завдяки цьому інструменту регулятор отримує можливість реагувати на ті обставини, які не завжди можуть бути охоплені числовими нормативами, але становлять значний ризик для фінансової стабільності або прав споживачів фінансових послуг. Використання професійного судження забезпечує пропорційність нагляду, тобто врахування масштабу діяльності установи та її системного значення для ринку. Застосування цього інструмента завжди має бути документально оформлене та обґрунтоване, що підвищує прозорість дій регулятора і створює підґрунтя для довіри між учасниками ринку та органом нагляду. Законодавство передбачає можливість перегляду такого рішення або його оскарження в судовому порядку, що забезпечує баланс інтересів держави, кредитних установ та споживачів [9].

Основу моделі пруденційного нагляду за діяльністю кредитних установ становлять пруденційні вимоги, що визначають мінімально допустимі стандарти діяльності кредитних установ, створюючи водночас стимули для впровадження більш ефективних систем управління ризиками та підвищення прозорості бізнес-процесів. Це включає вимоги до розміру статутного капіталу кредитних установ, які диференціюються залежно від виду послуг та масштабу діяльності; встановлення таких нормативів гарантуватиме, що учасники ринку матимуть достатній рівень власних ресурсів для покриття можливих збитків і збереження платоспроможності навіть у несприятливих макроекономічних умовах. Окрім цього, важливу роль відіграють також нормативи ліквідності та платоспроможності, які визначають здатність установ своєчасно виконувати свої зобов'язання перед клієнтами та контрагентами.

Нормативні вимоги також включають зобов'язання кредитних установ подавати регуляторну звітність за уніфікованими стандартами, що дозволяє здійснювати системний моніторинг їх стану, а також робить діяльність установ більш зрозумілою для споживачів і партнерів. Вимоги до внутрішнього контролю передбачають створення ефективних механізмів управління ризиками, незалежного внутрішнього аудиту та процедур комплаєнсу, що сприяють не лише дотриманню законодавчих норм, але й формуванню довіри до установи. Важливим напрямом розвитку пруденційних вимог є поступове наближення їх до європейських стандартів регулювання, що передбачає перехід від формально-нормативного підходу до ризик-орієнтованої моделі, у якій вимоги до капіталу та резервів визначаються не лише за статичними показниками, а й з урахуванням структури ризиків конкретної установи, її бізнес-моделі та ринкової поведінки.

Основними заходами впливу регулятора на кредитні установи у межах моделі пруденційного нагляду є: письмові застереження, штрафи, обмеження або зупинення окремих операцій, анулювання ліцензії у разі систематичних порушень або загрози для спожива-

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

чів – у загальному вони забезпечують дисципліну на ринку та підтримку його стабільності. Практика свідчить, що регулятор застосовує широкий спектр інструментів, які відрізняються за інтенсивністю та характером впливу. До «м'яких» форм належать письмові застереження та вимоги щодо усунення виявлених порушень, які виконують превентивну функцію і спрямовані на корекцію поведінки кредитних установ без значного втручання у їхню діяльність. У разі систематичних або суттєвих порушень регулятор може застосувати більш суворі заходи, серед яких обмеження певних видів операцій, накладення штрафних санкцій або відсторонення керівників від управлінських функцій. Найбільш радикальною формою впливу є відкликання ліцензії чи виведення установи з ринку, що використовується у випадках критичного порушення пруденційних норм та створення загроз для інтересів споживачів фінансових послуг. Застосування заходів впливу завжди передбачає врахування принципу пропорційності, відповідно до якого санкції мають відповідати масштабам порушення та потенційним ризикам для ринку (своєчасне реагування на проблеми дозволяє мінімізувати системні ризики, уникнути поширення кризових явищ та зберегти довіру до фінансової системи).

У межах реалізації функцій нагляду за діяльністю на ринках небанківських фінансових послуг Національний банк України, згідно з Річним планом інспекційних перевірок на 2024 рік, запланував проведення 26 перевірок, зокрема 12 фінансових та 14 страхових компаній (табл. 1). Протягом 2024 р. фактично було розпочато або завершено 24 планові перевірки зазначених установ. Двом страховим компаніям ліцензії на здійснення діяльності були анульовані ще до початку перевірок, а також здійснено одну позапланову перевірку страхової компанії. Основними напрямками інспекцій у 2024 р. стали оцінка безпечності та стабільності операцій небанківських фінансових установ, якості корпоративного управління, а також дотримання вимог законодавства у сфері регулювання фінансових послуг і захисту прав споживачів. Застосування заходів впливу у вигляді анулювання ліцензій було зумовлене такими підставами: відмова у проведенні перевірки, що проявлялася у відсутності уповноваженого представника установи або ненаданні необхідних документів і даних; встановлення фактів ризикової діяльності, яка створювала загрозу інтересам страхувальників і кредиторів; а також порушення вимог законодавства у сфері регулювання фінансових послуг та захисту прав споживачів. Загальна сума сплачених штрафів у 2024 р. становила 7157 тис. грн [10].

Таблиця 1

Застосовані заходи впливу за результатами інспекційних перевірок НБУ до небанківських фінансових установ, 2024 р.

Вид застосованого заходу впливу	Кількість	Тип установи
Анулювання ліцензій на провадження діяльності з надання фінансових послуг / на здійснення діяльності зі страхування / на діяльність фінансової компанії	9	страхові компанії (6); фінансові компанії (3)
Зобов'язання вжити заходів для усунення порушення та/або причин, що сприяли вчиненню порушення / вимога про вжиття заходів, спрямованих на усунення (виправлення) виявлених під час нагляду порушень та приведення діяльності у відповідність до вимог законодавства	5	страхові компанії (2); фінансові компанії (3)
Письмове застереження	3	фінансові компанії
Штраф за порушення вимог законодавства про регулювання діяльності з надання фінансових послуг	4	страхові компанії (2); фінансові компанії (2)
Штраф за порушення вимог законодавства про захист прав споживачів фінансових послуг	6	фінансові компанії

Джерело: складено авторами на основі [10].

У 2024 р. Національний банк застосовував до банків різні заходи впливу залежно від виявлених порушень та ступеня їхньої значущості (рис. 2). Найпоширенішим інструментом стало письмове застереження, яке було винесено у 22 випадках. Досить часто використовувалося й накладення штрафів: такий захід було застосовано до 18 банків. Значно рідше регулятор вдавався до більш жорстких інструментів, зокрема двічі було обмежено окремі види операцій банків. Лише один випадок стосувався укладення письмової угоди між банком і НБУ. Загальна сума сплачених штрафів у 2024 р. становила 46 775 тис. грн [10].

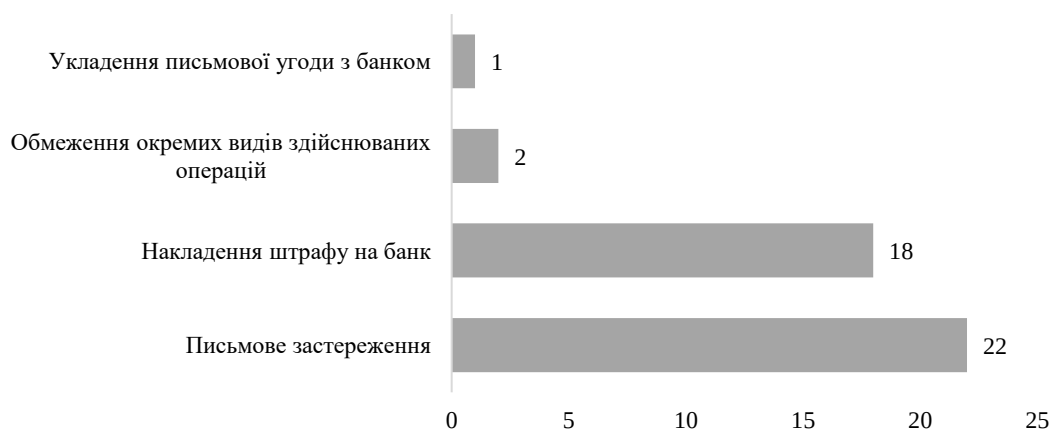

Рис. 2. Застосовані регулятором заходи впливу на банки, 2024 р.

Джерело: побудовано авторами на основі [10].

Щодо нагляду з питань фінансового моніторингу, дотримання вимог валютного та санкційного законодавства України, варто зазначити, що у 2024 р. НБУ здійснював нагляд за банками та фінансовими установами шляхом планових і позапланових виїзних перевірок та безвиїзного нагляду. Відповідно до річного плану проведено 7 перевірок банків і 9 перевірок установ (одну припинено достроково), план виконано повністю. Додатково проведено одну позапланову перевірку банку та 149 позапланових перевірок структурних підрозділів 17 установ. У межах безвиїзного нагляду здійснено 60 перевірок банків і 84 перевірки установ. Особлива увага приділялася дотриманню вимог фінансового моніторингу, зокрема під час надання послуг електронної комерції, обслуговування клієнтів із бюджетними коштами та надання платіжних послуг [10].

Крім цього, у 2024 р. Нацбанк надіслав до Державної служби фінансового моніторингу 27 листів щодо операцій клієнтів 27 банків та 17 повідомлень про операції клієнтів 19 установ, що могли містити ознаки відмивання доходів, фінансування тероризму чи ухилення від оподаткування. Також було зафіксовано випадки масштабних операцій фізичних і юридичних осіб, пов'язаних із прихованою підприємницькою діяльністю, розкраданням бюджетних коштів, обготівкуванням чи маніпуляціями з валютним курсом. За порушення вимог до банків застосовано три штрафи на загальну суму 9,95 млн грн [10].

Специфічні особливості впровадження моделі пруденційного нагляду за діяльністю кредитних установ в Україні зумовлюються комплексом факторів, серед яких ключову роль відіграють історичні умови трансформації фінансової системи, виклики воєнного часу, поступова інтеграція до європейського регуляторного простору та необхідність адаптації міжнародних стандартів до національних реалій. Поступове запровадження ризик-орієнтованої моделі відбувається в умовах високої турбулентності фінансового середовища, що вимагає від регулятора не лише жорсткого контролю за дотриманням нормативів, але й гнучкості у прийнятті рішень, здатності враховувати галузеві й регіональні відмінності, а також швидко реагувати на нові загрози макроекономічної стабільності.

Особливістю моделі є поєднання превентивних і коригуючих механізмів: з одного боку, регулятор формує середовище, у якому фінансові установи зацікавлені в розвитку системи внутрішнього контролю, а з іншого – здійснює втручання у випадках, коли є загроза для інтересів вкладників, споживачів фінансових послуг чи загальної стабільності національного ринку. До особливостей досліджуваної моделі слід віднести її спрямованість на прозорість наглядових процедур, що реалізується через публікацію методологічних документів, роз'яснень, результатів наглядової діяльності та систематичне інформування учасників ринку. Окреслене важливе для підвищення рівня довіри до регулятора та формування партнерських відносин між Нацбанком та кредитними установами. Специфічність моделі також полягає в поступовій цифровізації процесів пруденційного нагляду – для адекватної оцінки фінансового стану кредитних установ необхідне застосування сучасних інструментів моніторингу, моделювання ризиків та аналізу великих масивів даних, що дозволяє створювати адаптивні сценарії розвитку та приймати обґрунтовані рішення в умовах макроекономічної невизначеності.

Через повномасштабну війну росії проти України модель пруденційного нагляду за діяльністю кредитних установ суттєво трансформувалась, адаптувавши регуляторні практики до умов підвищеної невизначеності та ризиковості фінансового середовища. Якщо до початку повномасштабної агресії основний акцент робився на поступовому наближенні до європейських стандартів, впровадженні ризик-орієнтованого підходу та підвищенні прозорості ринку, то після 2022 р. пріоритети змістилися в напрямі забезпечення оперативної стабілізації банківської системи та підтримки її життєздатності.

Зміни проявилися насамперед у підходах до застосування пруденційних вимог. Регулятор був змушений частково пом'якшити або відтермінувати окремі нормативи, щоб запобігти надмірному навантаженню на кредитні установи в умовах різкого падіння економічної активності, відтоку капіталу та підвищених кредитних ризиків. Увагу було зосереджено на гнучкому балансуванні між суворістю контролю та необхідністю створення простору для функціонування кредитних установ в екстремальних умовах. Водночас у наглядовій практиці посилюються превентивні та антикризові механізми: систематичний моніторинг ліквідності, стрес-тестування з урахуванням воєнних ризиків, а також оцінка здатності установ забезпечувати безперервність ключових операцій.

Війна значною мірою актуалізувала питання операційної стійкості та кіберзахисту кредитних установ. Регулятор приділяє особливу увагу захисту критичної інфраструктури, надійності платіжних систем та готовності установ до роботи в умовах перебоїв з електро- та телекомунікаційними мережами. Це сприяло розширенню спектра критеріїв, які враховуються у пруденційному надгляді, та інтеграції елементів кризового менеджменту до моделі нагляду.

В умовах війни більшої ваги набув такий інструмент нагляду як професійні судження, оскільки регулятору часто доводиться приймати рішення у ситуаціях, коли формальні нормативні показники не відображають реальної фінансової стійкості кредитної установи чи рівня її ризиків. Воєнні виклики спричинили еволюцію моделі пруденційного нагляду від відносно стабільної, стратегічно орієнтованої системи до більш гнучкої, кризово-адаптивної та орієнтованої на короткострокове забезпечення життєздатності фінансового сектору. Це не означає відмову від довгострокових цілей інтеграції до європейського фінансового простору, однак свідчить про необхідність їх поєднання із заходами, спрямованими на виживання та стабілізацію кредитних установ у надзвичайних умовах.

Макроекономічна нестабільність та потреба у прогнозуванні повоєнної відбудови поставили перед Національним банком України низку складних викликів. Значне коливання ключових макроекономічних показників, таких як інфляція, обмінний курс, обсяги кредитування та доходи домогосподарств, створює додаткові ризики для платоспроможності кредитних установ та небанківських фінансових компаній. У таких умовах традиційні механізми оцінки ризиків та прогнозування фінансового стану установ можуть виявлятися недостатньо точними, що потребує адаптації методологій пруденційного нагляду та розширення спектра сценаріїв стрес-тестування.

Повоєнна відбудова країни та її регіонів вимагає активізації кредитування бізнесу та населення, розвитку інвестиційних програм, підтримки ліквідності кредитних установ, що у своїй сукупності збільшує ризики неплатоспроможності та концентрації ризиків у банківському секторі. Для регулятора це означає необхідність балансування між стимулюванням економічної активності та дотриманням пруденційних стандартів, а також впровадження гнучких механізмів, які дозволяють оперативно реагувати на зміну макроекономічних умов.

Суттєвим викликом у діяльності Нацбанку є зростання невизначеності щодо перспектив відновлення окремих регіонів та економічних секторів. Це змушує регулятора посилювати роль превентивного нагляду, фокусуючись на ранньому виявленні ознак фінансової слабкості кредитних установ та потенційних кризових явищ, а також на оцінці їх спроможності адаптуватися до нових умов та забезпечувати безперервність обслуговування клієнтів.

Висновки та пропозиції. Модель пруденційного нагляду за діяльністю кредитних установ в умовах воєнного стану та макроекономічної нестабільності в Україні зазнала суттєвих змін, трансформувавшись від нормативно орієнтованої системи до більш гнучкої та ризик-орієнтованої, що поєднує контрольні, превентивні та стимулюючі механізми. Воєнні виклики актуалізували необхідність адаптації наглядових процедур, посилення ролі професійного судження та розвитку інструментів оперативного моніторингу й стрес-тестування. У процеси пруденційного нагляду дедалі активніше інтегруються цифрові технології, що підвищує їх ефективність та прозорість. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в науковому обґрунтуванні доцільності застосування технологій штучного інтелекту для автоматизації процесів пруденційного нагляду за діяльністю вітчизняних кредитних установ в умовах її стрімкої цифровізації.

Список використаних джерел

1. Бригінець О. Пруденційне регулювання банківської діяльності в Європейському Союзі / О. Бригінець, Д. Василюк // *Administrative Law and Process*. – 2024. – № 1. – С. 28-39. DOI: <https://doi.org/10.17721/2227-796X.2024.1.02>.
2. Петрик О. І. Макропруденційна політика в умовах кризи / О. І. Петрик, А. Я. Кузнецова // *Економіка України*. – 2020. – № 7. – С. 55-63. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.07.055>.
3. Вихристюк А. М. Пруденційний нагляд як інструмент адміністративно-правового регулювання фондових бірж в Україні / А. М. Вихристюк // *Юридична наука*. – 2020. – № 1(5107). – С. 86–91. DOI: <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-107-5-1.10>
4. Шовкопляс Г. М. Ризик-орієнтований пруденційний нагляд за кредитними спілками та іншими кредитними установами / Г. М. Шовкопляс, Є. О. Кравцова // *Теоретичні та практичні проблеми земельної реформи в Україні : зб. наук. пр. за матеріалами круглого столу, м. Харків, 15 листопада 2019 р.* – Харків, 2019. – С. 170–173.

5. Alekseyenko L. Prudential regulation of insurance activities in Ukraine / L. Alekseyenko, O. Tulai, O. Kosovych // Проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 19-20 листопада 2020 р. – Суми : Сумський державний університет, 2020. – С. 285-289.

6. Grui A. Wartime interest rate pass-through in Ukraine: The role of prudential indicators / A. Grui // IES Working Paper, No. 33/2024, Charles University in Prague, Institute of Economic Studies (IES), Prague, 2024.

7. Rysin V. Structural Changes In The Financial Services Market In Ukraine: Impact Of War / V. Rysin, R. Pechenko // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – 2024. – Вип. 8, № 1. – С. 22-33.

8. Шкурко В. І. Пруденційне регулювання перестрахової діяльності / В. І. Шкурко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2023. – № 4(263). – С. 29-33.

9. Про фінансові послуги та фінансові компанії [Електронний ресурс] : Закон України від 14.12.2021 р. № 1953-IX. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>.

10. Річний звіт Національного банку України за 2024 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/richniy-zvit-natsionalnogo-banku-ukrayini-za-2024-rik>.

References

1. Bryhinets, O., Vasyliuk, D. (2024). Prudentsiine rehuliuвання bankivskoi diialnosti v Yevropeiskomu Soiuzi [Prudential regulation of banking activities in the European Union]. *Administrative Law and Process*, (1), 28–39. <https://doi.org/10.17721/2227-796X.2024.1.02>.

2. Petryk, O. I., Kuznietsova, A. Ya. (2020). Makroprudentsiina polityka v umovakh kryzy [Macropprudential policy in times of crisis]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, (7), 55–63. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.07.055>.

3. Vykhrystiuk, A. M. (2020). Prudentsiinyi nahliad yak instrument administratyvno-pravovoho rehuliuвання fondovykh birzh v Ukraini [Prudential supervision as an instrument of administrative and legal regulation of stock exchanges in Ukraine]. *Yurydychna nauka – Legal Science*, 1(5(107)), 86–91. <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-107-5-1.10>.

4. Shovkoplias, H. M., Kravtsova, Ye. O. (2019). Ryzyk-orientovanyi prudentsiinyi nahliad za kredytnymy spilkamy ta inshymy kredytnymy ustanovamy [Risk-oriented prudential supervision of credit unions and other credit institutions]. *Teoretychni ta praktychni problemy zemelnoi reformy v Ukraini: zbirnyk naukovykh prats za materialamy kruhloho stolu – Theoretical and practical problems of land reform in Ukraine: collection of scientific papers based on materials from the round table* (pp. 170–173).

5. Alekseyenko, L., Tulai, O., Kosovych, O. (2020). Prudential regulation of insurance activities in Ukraine [Prudential regulation of insurance activities in Ukraine]. *Problemy ta perspektyvy rozvytku finansovo-kredytnoi systemy: materialy Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii – Problems and prospects of the development of the financial and credit system: materials of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 285–289).

6. Grui, A. (2024). Wartime interest rate pass-through in Ukraine: The role of prudential indicators. *IES Working Paper*, No. 33/2024, Charles University in Prague, Institute of Economic Studies (IES), Prague.

7. Rysin, V., Pechenko, R. (2024). Structural Changes In The Financial Services Market In Ukraine: Impact Of War. *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnika” – Bulletin of the National University “Lviv Polytechnic”*, 8(1), 22–33.

8. Shkurko, V.I. (2023). Prudentsiine rehuliuвання perestrakhovoi diialnosti [Prudential regulation of reinsurance activities]. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of market relations in Ukraine*, 4(263), 29–33.

9. Pro finansovi posluhy ta finansovi kompanii [On financial services and financial companies], Law of Ukraine dated 14.12.2021 No. 1953-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>.

10. Richnyi zvit Natsionalnoho banku Ukrainy za 2024 rik [Annual Report of the National Bank of Ukraine for 2024]. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/richniy-zvit-natsionalnogo-banku-ukrayini-za-2024-rik>.

Отримано 11.11.2025

UDC 330.101

Nataliia Kholiavko

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: nateco@meta.ua. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-2951-7233>

Serhiy Kononenko

Postgraduate Student, Department of Management and Administration
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: job.s.kononenko@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-1898-2204>

MODEL OF PRUDENTIAL SUPERVISION OF CREDIT INSTITUTIONS IN UKRAINE UNDER CONDITIONS OF NATIONAL ECONOMY INSTABILITY

The article examines the peculiarities of the formation and implementation of the prudential supervision model over the activities of credit institutions under martial law in Ukraine, the transformation of the financial sector, and increased macroeconomic instability. The objectives and tasks of the regulator's supervisory activities are analyzed, and the essence of the main supervisory instruments is revealed, among which off-site monitoring, on-site inspections, and the application of professional judgment play a central role. Particular attention is paid to prudential requirements and enforcement measures that ensure the stability of credit institutions and enhance the accountability of market participants. The study highlights the specific features of implementing the prudential supervision model in Ukraine, including the transparency of procedures, the application of a risk-based approach, and the integration into European regulatory standards. The article explores the transformation of the prudential supervision model under the impact of wartime developments, which necessitated a combination of control instruments with flexible mechanisms to support financial institutions. Emphasis is placed on the importance of implementing advanced digital technologies (artificial intelligence, cloud computing, big data analytics, etc.) into prudential supervision processes to optimize them, improve the quality of monitoring, verify data, and ensure the prompt processing of large volumes of information resources. The challenges of macroeconomic instability and the tasks of post-war recovery are identified, which require the regulator to balance short-term stabilization with long-term strategic development. It is concluded that the modern model of prudential supervision over credit institutions is characterized by multi-level structure, adaptability, and integration orientation, while its effectiveness is largely determined by the regulator's ability to combine control, preventive, and incentive instruments in the context of post-war economic recovery and European integration.

Keywords: prudential supervision; credit institutions; regulator; digital technologies; digitalization; macroeconomic instability.

Fig.: 2. Table: 1. References: 10.